

LILLA ORIENTMATTSKOLAN

VISST VÅGAR DU KÖPA EN MATTA!

Myter & sanningar om mattor från Orienten

Foto LEIF R JANSSON/Scanpix, BUKOWSKIS AUKTIONER,
LILLA BUKOWSKIS, STOCKHOLMS AUKTIONSVERK

Myterna om Orientens vackra mattor är lika många som sanningarna. Att de lyfter inredningen och skapar stämning är i alla fall säkert! Men hur klarar jag som amatör att köpa en antik matta? A&A:s Christina Linderoth-Olson sökte upp några av experterna och bad dem dela med sig av grunderna i mattkunskap.

Konsten att knyta mattor har flertusenåriga anor. De vi kallar för orientmattor tillverkas från Marocko i väst, genom hela Orienten till Kina i öst. Orientmattor är fascinerande konsthantverk, men inte så lätta att bedöma för nybörjaren. Några experter delar därför med sig av grunderna i mattkunskap till dig som vill botanisera bland utbudet av nya och gamla mattor.

De viktigaste råden är samma som inför ett auktionsköp – gå runt och titta, känn på mattona, läs på och prata med experter hos etablerade matt-handlare och auktionshus.

Hur värderas mattor?

– Nya mattors värde baseras på tillverkningskostnaden i ursprungslandet. Priset på gamla mattor styrs av tillgång och efterfrågan. Faktorer som påverkar värdet är skick, kvalitet och ålder, säger Magnus Svensson på Streco Orientmattor i Stockholm, som han driver tillsammans med hustrun Anna.

Christina Linderoth-Olson

Hur bedömer man ålder?

– Skillnaden mellan äldre och nya mattor ligger främst i färgerna och ullen. Riktigt gamla mattor har växtfärger, men de första syntetiska färgerna kom redan i mitten av 1800-talet. Även många antika mattor har alltså syntetiska färger, och en blandning av växt- och syntetfärger är ganska vanligt, fortsätter Magnus.

Bra mattull är tjock och fet. Mattan ska kännas kompakt, fast den behöver inte vara tjock. I dag importeras mycket ull från

Anna och Magnus Svensson driver sedan tio år tillbaka familjeföretaget Streco Orientmattor som de övertagit från Annas far Herbert Svensson. Framför dem två ghommattor, i v en äldre med 360 000 knutar och i h en nyare med 160 000 knutar. Den äldre har finare mönster med större skärpa. Pris 24 000 resp 7 000 kr.

**Underbart
vacker antik indisk matta**
med dekor av rovdjur och blomsterkransar på röd botten. Palmetter och vapensköldar med elefanter i den benvita huvudbården. En del slitage, 413x368 cm. 175 000 kr (75 000–100 000) på Bukowskis Internationella vårauktion 2005.

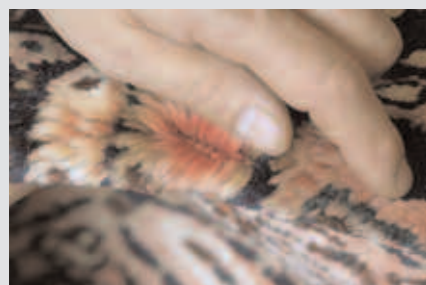

Eva Ölwing från Orientaliska mattateljén besöker Strecos reparationshörna. Bakom henne garner som används vid renovering och lagning.

Handknutna mattor som den här nomadmattan har horisontella rader på baksidan längsmed fransarna där man ser inslagstrådarna. Maskinknutna mattor har i stället lodräta rader som går från frans till frans. Mattan är knuten på brun yllevarp och har kvar kelimavslutningen, som annars ofta är bortnött på äldre mattor.

Här har vi en matta med syntetiska färger. ”Röd syntetfärg upplevs ofta som för stark. Nyknutna mattor tvättas alltid, men här har man tillsatt klor för blekning. Solblekta mattor är bara ljusa på toppen, medan klorblekning ger en intensiv färg vid knuten som gradvis ljusnar mot ytan. En sådan matta blir flammig när den slits”, säger Magnus Svensson.

Knutar räknas i antal på kvadratmetern. Räkna knutarna på en centimeter. Fyra knutar på en centimeter blir sexton knutar på en kvadratcentimeter, alltså 160 000 på en kvadratmeter. Mattor knyts med symmetriska (turkiska) eller asymmetriska knutar. Efter varje rad görs ett inslag för att hålla knutarna på plats.

”Ullen från Iran är fetare och kraftigare”

TRENDIGT PÅ AUKTION

Den mattintresserade kan gärna besöka auktionshusens vardags- och kvalitetsvisningar där orientmattor i alla prisklasser bjuds ut.

Vad är trendigt just nu?

– Stora ljusa antika mattor som täbriz och turkiska mattor är fortfarande de mest efterfrågade på kvalitetsauktionerna. Kaukasiska mattor har också en trogen kundkrets. Figurala mattor har börjat stiga i pris, de köps som regel tillbaka till Iran eller av iranier bosatta i USA. Herizmattor har minskat i popularitet och därför blivit billigare, berättar Anette Granlund, intendent för mattor och textilier på Bukowskis i Stockholm.

Bland de köpvärda kan nämnas turkmenar, afghaner (exempelvis ersari) och turkiska småmattor (stadsmattor och bönemattor). Även mindre, kinesiska mattor från 1920–40-talen är överkomliga.

– Andra bra köp är keshanmattor som ofta har traditionella mönster. Man kan få en bra semi-antik keshan för 3 000–10 000 kronor. Även kirmanmattor från 1920–30-tal, med mönster som känns omoderna i dag, är prisvärda, säger Anette.

Nya Zeeland och Australien, ull som är mjukare och maskinspunnen till skillnad från ullen i exempelvis Iran som är strävare, fetare, kraftigare och fortfarande spins för hand.

– Förr knöts inte fler mattor än den inhemska ullen räckte till för, men under senare år har produktionen i främst Iran ökat kraftigt sedan man började använda australiensisk ull. Men den mjukare ullen är egentligen inte lika lämplig för handknutna mattor eftersom de ska ha en viss spänst för att tåla slitage, säger Magnus.

Den antika persiska mahalmattan är prydd med bland annat en medaljong, molnband och palmett- och blommönster. 449x313 cm, bitvis sliten. Kortsidorna är delvis av senare datum, liksom det mesta av fransarna. 120 000 kr (30 000–40 000 kr) på Bukowskis Internationella för drygt ett år sedan.

Många tror att antalet knutar avgör mattans kvalitet. Ju fler knutar, desto finare matta – myt eller sanning?

– Sanning med modifikation. En heriz är exempelvis aldrig lika tät som en keshan av god kvalitet. Keshanmattor i sin tur har inte lika många knutar som de från Nain eller Isfahan. Knuttätheten är egentligen bara relevant när man jämför mattor av samma sort. Slitstyrkan beror på ullkvaliteten och mängden ull i varje knut. Ju färre knutar, desto mer ull krävs i varje knut, berättar Magnus.

STADSMATTOR, BYMATTOR & NOMADMATTOR

Stadsmattor som ofta har symmetriska mönster görs i ateljéer i städerna. De är formgivna och knutna av yrkesmänniskor, färganläggningarna är också specialiserade. Bymattor är däremot rustikare. De knyts i hemmen och är manufakturarbeten där kvinnorna som tillverkar mattorna ibland jobbar på kontrakt åt producenter.

En tredje grupp är nomadmattor som numera vanligen görs i hemmet, men förr knöts av nomader som flyttade mellan olika läger. Nomaderna använde liggande vävstolar som var lätta att flytta. Nomadmattor har yllevarp och får ha fler ojämnheter än stadsmattor. Ofta har mönstret vuxit fram efter hand och asymmetriska mönster anses till och med vara en fördel.

– Ju tätare stadsmatta, desto högre kvalitet, medan en bymatta generellt aldrig har lika många knutar. Genomsnittliga nomadmattor har inte heller så många knutar, men de allra bästa som uppskattas av samlare kan vara både mycket täta och av mycket hög kvalitet, säger Magnus.

Det görs bra och dåliga mattor i alla geografiska områden. Namnet och ursprunget är ingen kvalitetsstämpel.

”Hamadan är en stad i norra Iran omgiven av en mängd byar med mattillverkning. Utmärkande för hamadanmattorna är en inslagstråd vilket ofta gör baksidan prickig, annars är två eller fler inslagstrådar vanligt. Den antika mattans botten har botehmönster (stiliserade cypresser), där varje boteh har en livsträdssymbol”, säger Magnus Svensson. Pris 14 000 kr hos Streco. Mått 110x210 cm.

Kaukasiska mattor kännetecknas av geometriska mönster. Här en molnbandskazak som med sina vågiga mönsterinslag inte är så typisk för just kazaker. Kazak är ett område, men eftersom antika kazaker kan vara mycket eftertraktade har begreppet utvidgats. Pris 32 000 kr hos Streco. Mått 150x200 cm.

LILLA ORIENTMATTSKOLAN

Keshan i norra Iran är en stad med lång tradition av mattillverkning. Där gjordes många silkesmattor under åren 1900–40. Mönstret på bildens vackra silkesmatta är typiskt för en klassisk keshan med sin medaljong och sina blomsterslingor. Detalj av ateljématta, 130x198 cm. Pris 36 000 kr hos Streco.

Klassisk Kinamatta, knuten cirka 1920 i Peking i de från 1800-talet och framåt vanliga färgerna blått och vitt. Motiven är en medaljong med pioner, urnor med träd-kvistar och en symbol för de fyra konsterna – schackbrädet, målarskrinet, lutan och bokrullarna. Dessutom pryds mattan av bårder – à la grecque och pärl- och pion-slingor. Den fina ullen i gamla kinamattor kom från norra Kina, Mongoliet eller Tibet. Pris 12 000 kr hos Streco. 95x165 cm.

Med rätt skötsel får orientmattor längre och vackrare liv. Sök gärna experthjälp när du ser tufsiga fransar eller hål.

– De vanligaste problemen är trasiga fransar och stadkanter. När man ser lösa trådar är det dags att göra en stoppsöm så att inte skadan blir större, tipsar Eva Ölwing som renoverar mattor i Orientaliska mattateljén strax utanför Stockholm.

Mattor mår bra av en tvätt då och då, helst hos någon som kan textilier. En del syntetfärger klarar inte vattentvätt, då kan de färga av sig på resten av mattan.

HELST INGA MATTPISKOR

Dammsug mattan i luggens riktning och låt gärna bli fransarna som annars slits. Orientmattor mår inte bra av att piskas. Undvik att placera blomkrukor på mattor, som kan få röttskador om de blir blöta. Även om krukans rötter under den och det kan bli stora röttskador långt utanför krukans diameter.

Eva ser många trasiga mattor i sitt arbete och har god blick för skador. Vad ska man titta efter när man köper begagnade mattor?

– Titta igenom mattan noga för att få en uppfattning om konditionen. Se upp med hål, eventuella vattenskador kan vara tecken på att mattan är skör. Finns tecken på mal eller skadeinsekter? Lukta på mattan – doft av mögel, katt- eller hundurin är påtaglig, säger Eva.

Vid större skador sätter hon in varp, inslag och gör nya knutar. Slutresultatet blir ofta en vackrare matta, men det kan bli kostsamt.

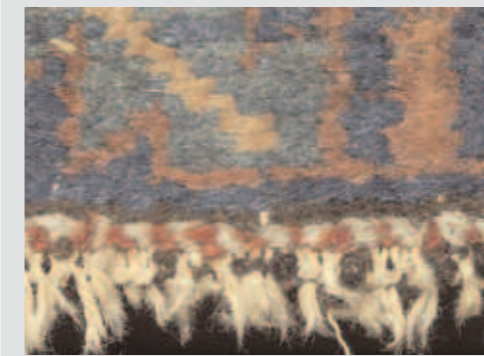
Vad är värt att laga?

– Väg mattans värde mot vad reparationen kostar. Om den är mycket sliten är det inte värt

Stora ljusa täbrizmattor är fortfarande eftertraktade. Den här dekorativa mattan, 520x370 cm, var delvis hårt sliten, men såldes för dubbla utropet, 125 000 kr (60 000–70 000), på Stockholms Auktionsverks Stora värkvalité 2005.

Eva Ölwing visar hur hon åtgärdar några vanliga skador.

Tufsiga nedslitna fransar ser man ofta på gamla mattor. ”Nya fransar drar ned värdet, ibland är det bättre att behålla originalfransen och nöja sig med en stoppsöm”, säger Eva Ölwing.

Trasiga fransar är ett vanligt problem på äldre mattor. Eva gör en stoppsöm för att förhindra fortsatt slitage.

Lösa trådar på stadkanter utmed mattans långsida åtgärdas bäst med en kastsöm.

”Väg mattans värde mot vad reparationen kostar”

att lägga ner för mycket arbete, såvida mattan inte har stort affektionsvärde. Vid rötproblem är det ofta bättre att konservera än att reparera. Då syr jag ner det skadade partiet så att det hålls på plats. Hål bör lagas, i alla fall stoppas upp. Absolut förbjudet är att klistra på mattor, som att klistra på en tyglapp på baksidan.

LAGNINGAR I METERVERA

Hur dyrt är det att laga?

– En stoppsöm som snyggar till trasiga kortsidor och förhindrar fortsatt slitage går på cirka 425 kronor per timme, och på den tiden hinner jag med ungefär en meter. Nya fransar kan dra ned värdet på en gammal matta och ibland är det bättre att nöja sig med just en stoppsöm, men behålla originalfransen även om den är kort och stubbig. Kastning av en stadkant med en enkel kabel (mattor kan ha upp till fyra kablar på långsidorna) ligger på samma pris som för stoppsömmen och man hinner med lika mycket, det vill säga en meter på en timme.

Herizmattor har blivit lite billigare under senare år. Här en trevlig antik heriz med lagningar och något reducerade kortsidor, 387x292 cm, som klubbades för 30 000 kr, en bra bit under utropspriset som var 80 000–100 000 kr på Stockholms Auktionsverks Stora värkvalité förra våren.

LILLA ORIENTMATTSKOLAN

Modern kelim med syntetfärger av en typ som görs på många ställen i världen. Jämför med den antika kelimens lugna, harmoniska nyanser. Varpen är av bomull i stället för ull.

"Kelimer är slätvävda mattor, här är en antik kelim från Nordpersien från cirka 1880–1910. Ett exempel på växtfärger av oerhört bra kvalitet", säger Magnus Svensson. Priset är 18 000 kr hos Stre-

Liten semiantik turk-mensk ensi, som hängde framför dörröppningen i turkmeniska jurtor, tält. Mattan, 134x119 cm, var obetydligt sliten, hade en del små skador och lagningar. Såld för 5 600 kr (4 000–5 000) på Lilla Bukowskis i höstas.

**"Köp med ögonen,
inte med öronen"**

KÖPRÅD & FALLGROPAR

Begär att få låna hem mattan om du köper i handeln. Då ser du om den passar i exempelvis vardagsrummet eller matsalen.

Köp med ögonen, inte med öronen. Mattors ålder och eventuella växtfärger överdrivs ofta. Välj en matta du tycker om, lyssna inte på argument om "bra klipp" och att mattan egentligen skulle ha kostat si och så mycket mer – det är ofta bara försäljningsknep.

Mattor av god kvalitet kan vara värdebeständiga bruksföremål men för att investera i dem krävs stor kunskap, betonar Magnus Svensson.

Lägg mattan på rätt plats. En kelim slits snabbare om den ligger på golvet än en knuten matta. Silkesmattor är starka, men känsliga för nedsmutsning och bör ligga där man inte går med smutsiga skor eller äter.

Mattor ska ligga plant. Sträck mattan om den är bubblig för att förhindra slitveck.

Betrakta mattan som köps på resan som ett trevligt semesterminne, inte som en god affär. Ofta kan du köpa samma matta för samma pris hemma. Så kallade "intyg" (där det ofta inte står mer än "handknuten turkisk matta" eller dylikt) med tjusiga stämplor har inget värde.

Se upp med dörrförsäljare, som exempelvis säljer falska silkesmattor gjorda av bomull, konkursutförsäljningar och ambuleringa auktioner. Seriösa företag har fast adress och ett fast telefonnummer.

LÄSA MERA

PRJ Ford, "Oriental Carpet Design". Thames & Hudson Ltd, London 1981. Boken utgår från mattornas mönster och är ett tips från Magnus Svensson.

Andrew Middleton, "Antika mattor från Orienten, Europa och Amerika", Wahlströms 1997.

Jon Thompson, "Orientmattans underbara värld", Hongkong 1989. Bra nybörjarbok med vackra bilder, som Eva Ölwing tipsar om.

TITTA MERA

7–10 september arrangerar Orientmattsällskapet Pazyryk utställningen "Från Marocko till Kina: Orientmattans mystik" hos Stockholms Auktionsverk på Nybrogatan 32 i Stockholm. Andra aktiviteter blir föredrag av bland andra Sigrid Kahle om "Orienten i mitt liv" och Hans Blix om "Orientmattorna i mitt liv".

Aktiviteterna görs med anledning av Pazyryks 20-årsjubileum. Föreningen grundades av bland andra mattexperten Peter Willborg.